

İRAN'DAN TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇLERİN İTME VE ÇEKME KURAMI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: 1979-2019

Gökhan ADIGÜZEL*

ORCID: 0000-0003-3795-170X

Öz: Türkiye'nin aldığı uluslararası göçlerin karakteristik yapısı, 1979 İran Devrimi'nden sonra değişmeye başlamıştır. 1979 yılında gerçekleşen devrimin hemen ardından Türkiye'ye yönelik ilk defa Türk soyundan ve Türk kültüründen olmayan "yabancılar" kitlesel manada göç etmeye başlamıştır. Bundan önceki dönemlerde 1934 yılındaki İskân Kanununa uygun olarak yalnızca Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı göçmenlerin göç etmesine yönelik bir politika izlenmiştir. Diğer taraftan göçe karşı kontrollü tutumun bir yansıması olarak 1951 Cenevre Antlaşması'na coğrafi çekince koyulmuştur. İran'da gerçekleşen devrimin ardından yeni kurulan rejime karşıt olan milyonlarca insan ülke dışına göç etmiş ve Türkiye bu süreçte İran'dan yüz binlerce insanın göçüyle karşılaşmıştır. 1979 İran Devrimi'yle başlayan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri, ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Bu göç hareketleri detaylı olarak

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, adgzl.gokan@gmail.com

Bu çalışma Gökhan Adıgüzel tarafından, Prof. Dr. Erhan İçener danışmanlığında hazırlanan "İtici ve Çekici Faktörler Işığında Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Göçler: 1979-2019" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Doktora sürecindeki destekleri nedeniyle İlim Yayma Vakfı'na teşekkür ederim.

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1447629>

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi: 05/03/2024

Kabul Tarihi: 26/04/2024

Atıf / Cite as: Adıgüzel, G. (2024). İran'dan Türkiye'ye Yönelik Göçlerin İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi: 1979-2019, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 71-89.

incelendiğinde altında sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi bazı sebeplerin yattığı görülmektedir. Everett Lee tarafından ortaya koyulan İtme ve Çekme Kuramı çerçevesinde, İran'dan Türkiye'ye yönelen göçler itici, çekici ve nötr faktörler ışığında analiz edilmiştir. Bu kurama göre, bir ülkeden başka bir ülkeye göçe çeken olumlu faktörler (+), göçe iten olumsuz faktörler (-) ve göç kararı üzerinde hiç bir etkisi olmayan nötr faktörler (0) bulunmaktadır. Sonuç olarak, 1979 yılında İran'da gerçekleşen devrimin ardından Türkiye'ye yönelen göç hareketlerinin altında çok farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi sebepler vardır. Bu sebepler İtme ve Çekme Kuramı çerçevesinde bütüncül olarak incelenmiştir. Buna göre, İran'dan gelen göçlerde başlangıçta siyasi ve sosyal nedenler ağırlıklıyken, sonrasında ekonomik nedenler daha ağırlık kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İran, İtme ve Çekme Kuramı, Uluslararası Göçler.

MIGRATION FROM IRAN TO TURKEY BETWEEN 1979 AND 2019: AN ANALYSIS OF PUSH AND PULL FACTORS

Abstract: The characteristics of international migration to Turkey have started to change after the 1979 Iranian Revolution. Following the 1979 Iranian Revolution, for the first time “foreigners” that are not of Turkish origin and culture, migrated to Turkey in high numbers. Before that, Turkey prioritized immigration of people of Turkish origin and culture according to the Resettlement Law of 1934. On the other hand, Turkey issued a geographic reservation to implementation of the 1951 Geneva Convention. Hundred thousands of opponents of the new Iranian regime migrated to Turkey following the revolution. These immigration waves have political, economic, social and cultural reasons. Everett Lee analysed the factors behind immigration with his Push and Pull Theory. According to Lee's theory, there are positive (+), negative (-) and neutral (0) factors that are influential in decisions to migrate. In short, there are different political, economic, social and cultural reasons behind international migration to Turkey since the 1979 Iranian Revolution. These reasons are analyzed holistically within the framework of the Push and Pull Theory. Accordingly, political and social reasons initially dominated the migration from Iran while economic reasons gained more weight afterwards.

Keywords: Turkey, Iran, Push and Pull Theory, International Migration.

GİRİŐ

Göç hareketleri eski çağlardan itibaren insanoğlunun gündeminde olan bir olgudur. Göç hareketlerinin oluşmasında kuraklık, sürgünler, doğal afetler veya savaş gibi çok farklı etkenler bulunmaktadır. Bireysel veya topluluk halinde olması fark etmeksizin her türlü göç hareketliliğinin altında çok farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi faktörler yatmaktadır. Uluslararası anlamda göç hareketleri, özellikle 18. ve 19. yüzyılda Avrupa’da modernite sürecinde meydana gelen ekonomik, toplumsal ve siyasi gelişmelerin etkisiyle daha sistemli ve sürekli bir şekilde meydana gelmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nın ardından fiilen sona ermesiyle birlikte Anadolu toprakları üzerinde Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştur. Yeni kurulan bu devlet ilk yıllardan itibaren çeşitli sebeplerle göç almıştır. Bu göç hareketleri dönemsel açıdan farklılıklar taşımakla birlikte göçmen profilleri açısından da bazı farklılıklar içermektedir. Türkiye, cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından 2019 yılına kadar yaklaşık 6,5 milyon göç almıştır (Göç Tarihi, 2020). Cumhuriyetin ilk yıllarında, Osmanlı Devleti’nin dağılmasının ardından kurulan yeni devletin sınırları dışında kalmış özellikle Balkanlar bölgesi ağırlıklı olmak üzere Türk soylu ve Müslüman ahalinin yoğun göç hareketleriyle karşılaşmıştır. Bu göç sürecinde Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Makedonya gibi ülkelerden birçok insan Türkiye’ye gelmiştir. Türkiye, ağırlıklı olarak Balkanlardan gelen bu insanlara “göçmen” statüsü vermiştir (İskan Kanunu, 1934). Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olarak tanımlanan bu göçmenlerin çoğunluğu ilerleyen yıllarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı elde etmiştir (İnan, 2016: 16-19). Türkiye’nin 1960’lı yıllarda Avrupa’daki bazı ülkelerle yaptığı misafir işçi antlaşmalarından sonra Türkiye’den Avrupa’ya doğru bir işçi akımı meydana gelmiştir. Türkiye 1960’lı yıllarda meydana gelen bu göçler sebebiyle göç literatüründe göç veren ülke olarak konumlandırılmıştır (İçduygu, 2014: 57-58). 1979 yılından itibaren İran’dan gelen göç hareketleriyle birlikte Türkiye’nin göç veren ülke konumu hem transit ülke hem de göç alan ülke olarak değişmeye başlamıştır. Göç İdaresi Başkanlığı’nın (GİB) verileri incelendiğinde (Kitlesel Akınlar, 2020), 1923 ile 1979 yılları arasını kapsayan dönemde Türkiye’nin toplam olarak aldığı göçmen sayısı yaklaşık 1,5 milyon civarındayken, 1979’dan günümüze kadar gelen dönemdeki toplam göçmen sayısı 5 milyondan daha fazladır. Bu istatistikler göz önünde bulundurulduğunda, 1979 yılından sonra gelen yabancı sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 1979 yılından itibaren hem Türkiye’nin değişen göç karakteri hem de gelen yabancı sayısındaki ciddi artış, önemli bir analiz çerçevesi ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın ana konusunu, 1979 yılından sonra Türkiye’nin İran’dan almış olduğu göç hareketleri oluşturmaktadır. 1979 yılından 2019 yılına kadar İran’dan Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin altında yatan sebepler, Everett Lee’nin İtme ve

Çekme Kuramı kullanılarak değerlendirilecektir (Lee, 1966). Buradaki ana amaç, Türkiye'nin 1979 yılından sonra İran'dan aldığı göç hareketlerinin altında yatan sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi sebepleri bütüncül olarak değerlendirmektir. Bununla birlikte, Türkiye'nin İran'dan aldığı göçlerin dönemselsel olarak nasıl bir değişikliğe uğradığı ortaya koyulacaktır. Çalışmada ilk olarak uluslararası göç hareketleri olgusu ele alınacaktır. Burada uluslararası göç hareketlerinin Avrupa'daki modernite sürecinin ve ulus devlet yapılarının yaygınlaşmasıyla birlikte nasıl geliştiği, ne tür uygulamaların ve pratiklerin ortaya çıktığı ortaya koyulacaktır. Sonrasında İtme ve Çekme Kuramı'nın teorik çerçevesine değinilecek ve Türkiye'ye yönelik göç hareketleri ele alınacaktır. Burada çeşitli istatistiklerden de faydalanılarak İran'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenleri kapsamlı şekilde değerlendirilecektir. Son olarak, İran'dan Türkiye'ye yönelik göçler itici, çekici ve nötr faktörler ışığında tablolaştırılarak analiz çerçevesi ortaya koyulacaktır.

1. ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ

İçduygu'ya (2014: 13) göre, insanoğlunun bir yerden başka bir yere hareket etmesi veya içinde bulunduğu sınırları aşması, dünya tarihinin çok eski zamanlarından itibaren gerçekleşen bir durum olsa da modern anlamda uluslararası göç hareketleri on dokuzuncu yüzyılda oluşmaya başlamıştır. Bunun altında, Avrupa merkezli olarak ortaya çıkan modernite süreci ile etnik ve kültürel birliği merkeze alan liberal temellere dayanan ulus devlet oluşturma süreci yatmaktadır (Berktaş, 2007: 56-57). Çok uluslu imparatorlukların yerini alan ulus devletlerin, kendi nüfuz alanına giren toprakların sınırları ve bu topraklarda yaşayan vatandaşları üzerinde egemenlik hakları daha belirgin hale gelmiştir. Devletlerin egemenlik anlayışında ortaya çıkan somut gelişmeler, uluslararası göç hareketlerine dair pratiklerin ve prosedürlerin gelişmesinin zeminini oluşturmuştur.

Avrupa merkezli olarak ortaya çıkan toplumsal, ekonomik ve siyasi dönüşümleri takiben insan emeğinin serbest dolaşımının önünü açan kapitalist bir modernleşme dönemi başlamıştır. Bir taraftan ekonomik anlamda liberalleşme süreci içerisinde insanın ve emeğinin, hiçbir bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın serbest bir şekilde dolaşımının temelleri atılırken diğer taraftan siyasi anlamda ulus devletlerin egemenlik hakları gözetilerek ülkeler arası sınır geçişlerinde kontrollerin ortaya çıktığı bir döneme girilmiştir. (İçduygu, 2014: 13). Ulus devlet merkezli anlayışın zaman geçtikçe uluslararası anlamda da yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler hakkında "vatandaş" ve "yabancı" kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Devletler tarafından kendi sınırlarını aşp başka devletlere giden vatandaşlarına kullanmaları için pasaport belgesi, kendi sınırları içerisine giren yabancılara ise yasal kalış hakkı olarak oturma ve çalışma izinleri tanzim edilmeye başlanmıştır. Dünya genelinde modernleşme sürecinin

gelişmesi ve ulus devletlerin egemenlik haklarının belirginleşmesiyle A ülkesi vatandaşının B ülkesine geçişi için “pasaport kullanımı” ya da “vize uygulaması” yaygınlık kazanmıştır (İçduygu, 2014: 51). Ulus devletler tarafından kendi egemenlikleri üzerindeki yetkilerin belirlenme sürecinde uygulamaya konulan bu pratikler, uluslararası göç olgusunun da gelişmesine sebep olmuştur.

1980’li yıllardan itibaren dünya genelindeki siyasi, ekonomik ve sosyal değişimlerin hız kazanmasıyla birlikte, uluslararası göç kavramı hem kamuoyunda hem de akademide daha çok gündeme gelmeye başlamıştır (Castles ve Miller, 2008: 3-4). Bu yıllarda ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle fikirlerin ve insanların sınırlar arası dolaşımı da kolaylaşmış ve hız kazanmıştır. İnsanların farklı ülkeler hakkında bilgi edinme ya da bir ülkeden başka bir ülkeye geçişinin kolaylaşması, uluslararası göç hareketlerini teşvik etmiştir. Diğer taraftan Sovyetler Birliği’nin zayıflaması ve dağılması dünyadaki siyasi ve toplumsal yapıyı ciddi şekilde etkilemiştir. Sınırlar arası geçişlerin kolaylaşması, liberalleşme ve demokratikleşme girişimleri, Sovyet sonrası bölgelerde yaşanan çatışmalar ve krizler 1980’li yılların sonlarından itibaren özellikle sığınma ve düzensiz göç hareketlerini tetikleyen faktörler olmuştur (Bade, 2003). Soğuk Savaş’ın bittiği yıllardan 2000’li yıllara kadar olan süreçte, Avrupa ülkelerine Yugoslavya’dan 836 bin, Romanya’dan 400 bin, Türkiye’den 356 bin, Irak’tan 211 bin ve Afganistan’dan 155 bin sığınmacı başvuru yapmıştır (Van Mol ve de Valk, 2016: 37). Uluslararası göç hareketleri hem düzensiz hem de düzenli biçimde olmak üzere 1980’li yıllardan itibaren önemli bir ivme kazanmış ve dünya siyasetinin ana gündem maddelerinden birisi olmuştur.

Modernleşme eksenli gelişmeler çerçevesinde gelişim kazanan uluslararası göç olgusu, uluslararası siyasette 1980’li yıllardan itibaren özgül ve biricik bir konum elde etmiştir. Uluslararası göç hareketlerinin bu dönemlerden itibaren daha çok gündeme gelmesinin arka planında çeşitli faktörler vardır. Bunlar; siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler olarak ele alınabilir.

Siyasi Faktörler: İç savaşlar, terör eylemleri, dış müdahaleler, otoriter ve baskıcı rejimler, etnik ve dinî anlaşmazlıklardan kaynaklanan çatışmalar gibi durumlar insanların yaşadığı ülkeden göç etmesine neden olan önemli siyasi faktörler arasında sayılabilir (Deniz, 2014: 178).

Ekonomik Faktörler: Yoksulluk, işsizlik, vergi oranlarının yüksek olması, düşük ücret, gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik, kötü çalışma şartları ve vasıflı işgücünün kendi meslek grubu dışında kalan bir işte çalışması gibi sebepler insanları göç kararı almaya iten önemli ekonomik faktörler arasında sayılabilir (Günay, Atılgan ve Serin, 2017: 39).

Sosyal ve Kültürel Faktörler: Toplum baskısı, din ve mezhep farklılığının oluşturduğu huzursuzluk, yüksek doğum oranı, genç nüfus oranının yüksek olması, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmemesi, altyapı yetersizliği, eğitim olanaklarının kısıtlı olması, aşiretler arasındaki kan davaları ve asimilasyona uğrama korkusu gibi durumlar insanların göç etmesine neden olan sosyal ve kültürel faktörler arasında sayılabilir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5).

Yukarıda bahsedilen siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler çerçevesinde uluslararası göç hareketleri özellikle 1980’li yıllardan itibaren önemli bir konum kazanmıştır. Hem yerel hem de küresel ölçekte uluslararası göç hareketleri konusu, pek çok tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Bu minvalde, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerin hem itici hem de çekici faktörler ışığında karşılıklı olarak ele alınması uluslararası göç hareketleri açısından kapsamlı bir anlayış ortaya koymaktadır.

2. İTME VE ÇEKME KURAMI

Everett Lee tarafından 1966 yılında kaleme alınan Bir Göç Teorisi (*A Theory of Migration*) isimli makalede, Ravenstein’in 19. yüzyılın sonlarında göçe dair öne sürdüğü kanunlara atıf yapılarak yeni bir değerlendirmede bulunulmuştur. Lee’nin bu makalede ortaya koyduğu İtme ve Çekme Kuramı, yayınlandığı tarihten günümüze kadar göç literatüründe önemli bir etki bırakmıştır.

Lee, makalesinde göç üzerine yapılan çalışmalarının birçoğunda yayımlanmasından yaklaşık 75 yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ Ravenstein’in ortaya koyduğu göç kanunlarına atıfta bulunulduğunu fakat bu çalışmaların göç literatürüne pek fazla katkısı olmadığını belirtmiştir (1966: 48). Lee ayrıca, Ravenstein tarafından yapılan çalışma hakkında da eleştirel bir yaklaşımda bulunmuştur. Lee’ye göre, göç olgusu kendine özgü bazı dinamiklere sahiptir ve Ravenstein’in vurguladığı gibi mutlak sınırlarla çizilmiş kuralları bulunmamaktadır (1966: 47). Lee, göç olgusunun sınırları net olarak çizilmiş kurallarla ya da yaklaşımlarla açıklanmasına karşıdır. Bu anlamda daha geniş kapsamlı bir analiz çerçevesi oluşturmaya çalışmıştır.

Lee’nin yaptığı tanımlamaya göre (1966: 49), göç genellikle kalıcı ya da uzun süreli bir şekilde ikamet yerinin değiştirilmesidir. Ona göre, gidilen mesafenin ne kadar olduğuna, iç veya dış göç olup olmadığına, gönüllü veya gönülsüz olarak gerçekleştiğine bakılmaksızın bu hareketlerin tamamı göç tanımının içerisine dâhil edilmelidir. Fakat Lee, bir apartmandan başka bir apartmana geçmek ile bir ülkeden başka bir ülkeye gitmek arasında başlangıç ve sonuçları itibariyle ciddi farklılıklar olduğunun da kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yani insanoğlunun hareket ettiği alan ve kapsam göç hareketlerinin ifade ettiği anlam açısından önemlidir.

Ortaya koyduğu teoride Lee, göç hareketlerinin unsurlarını ele almıştır. Lee'ye göre ne kadar kolay veya zorlu olursa olsun, aradaki mesafe ne kadar uzun veya kısa olursa olsun göç hareketlerinin tamamında gidilecek bir yer, gelinen bir yer ve ortaya çıkan engeller vardır (1966: 50). Lee, göç hareketlerinin bu karakteristik özelliğini ortaya koyarken dört tane temel faktör sıralamaktadır. Bunlar;

1. Kaynak/köken ülke ile ilgili faktörler
2. Hedef/gidilen yer ile ilgili faktörler
3. Sürece müdahil olan engeller
4. Kişisel faktörler

Bu faktörler İtme ve ekme Kuramı'nın temel işleyişini ve unsurlarını ortaya koymaktadır. Lee tarafından yapılan analizlerde, göç etme kararında ve g sürecinde bu dört temel faktörün etkili olduğu öne sürülmektedir.

İtme ve ekme Kuramı'na göre, hem kaynak ülkede hem de hedef ülkede bazı itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler tanımlanırken olumsuzlar “-”, olumlular “+” ve nötr faktörler ise “0” ile gösterilmektedir. Buna göre nötr faktörler, gn aktörleri açısından olumlu ya da olumsuz anlamda hiçbir etkisi olmayan faktörlerdir. Diğer taraftan gn aktörleri tarafından olumlu karşılanan faktörler çekmeyi, olumsuz karşılanan faktörler ise itmeyi simgelemektedir (ağlayan, 2006: 73). Bu çalışmada da gn itici ve çekici faktörleri olumlu, olumsuz ve nötr faktörler üzerinden ele alınacaktır.

3. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI G HAREKETLERİ

Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketleri incelendiğinde, birbirinden farklı dönemlerde çeşitli ülkelerden glerin meydana geldiği görülmektedir. 1979 yılına gelene kadar Türk soylu veya Türk kültürüne bağlı göçmenlerin yoğunluklu olarak geldiği bir ülke olan Türkiye, “yabancı” -Türk soylu veya Türk kültürüne bağlı olmayan- bir g hareketi ile ilk defa 1979'da karşılaşmıştır. Türkiye'ye yönelik ilk “yabancı” göçü İran'dan kitlesel olarak gelen g hareketleriyle başlamıştır (İçduygu, 2014). Cumhuriyetin kuruluşunun ardından Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi bölgelerden Türkiye'ye yönelik önemli g hareketleri meydana gelmiştir (Adıgüzel, 2016). Bu g hareketlerinin ortak özelliği, Türk soyundan gelen ya da Türk kültürüne bağlı olan Müslüman göçmenlerin Türkiye'ye g etmesidir. Bu açıdan 1979 yılından itibaren İran'dan gelen insan hareketliliği, Türkiye'nin g karakterindeki değişimin başlangıcı olmuştur.

Türkiye'ye yönelik oluşan göç hareketleri içerisinde yoğunluğuna ve Türkiye'ye etkisine bakıldığında; 1979 yılından sonra İran'dan, 1980'li yıllardan itibaren Irak'tan, 1980'li yılların sonunda ve 1990'lı yılların başında Bulgaristan'dan, 2011 yılından itibaren Suriye'den gelen göç hareketlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu göç hareketleri arasında ilk yabancı göçü olmasına, göçü tetikleyen itici faktörlerin çeşitliliğine ve Türkiye'ye olan etkisine bakılarak İran'dan gelen göçler çalışmada analiz konusu yapılmıştır.

3. 1. İran'dan Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri

İran'da Şah rejiminin izlediği Batı merkezli politikalar, kötüleşen ekonomi, rüşvet ve yolsuzluk iddiaları ve muhaliflere karşı uygulanan baskı toplumda önemli bir kesimin tepkisini çekmekteydi (Berber, 2013; Görçün, 2008). Şah'a karşı ülke genelinde artan huzursuzluk ve ayaklanmalar devrim ile sonuçlanmış ve Ruhullah Humeyni'nin Fransa'daki sürgünden İran'a dönmesiyle 1979 yılında İslam Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında, dünyadaki farklı ülkelerde de bu türden önemli siyasi gelişmeler toplumlar içerisinde belli oranda insan hareketliliği meydana getirmiştir. İran'da da böyle bir süreç yaşanmış ve devrimin ardından eski Şah rejiminin destekçileri ve yeni rejime muhalif olan kişiler ülkeden göç etmeye başlamışlardır. Türkiye'nin 1960'lı yıllarda yaptığı vize muafiyeti anlaşması ile İran uyruklu yabancılara üç aya kadar vize muafiyeti hakkı tanımış olması, devrimin ardından birçok İranlının göç etme konusunda ilk tercihinin Türkiye olmasına sebep olmuştur (Danış, 2004: 13). Yapılan bu vize muafiyeti anlaşması İran'dan Türkiye'ye yönelik göçleri tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Bu süreçte özellikle Van üzerinden yüz binlerce İran vatandaşı Türkiye'ye geçiş yapmıştır (Danış, 2004: 13).

1979 yılında gerçekleşen devrimin ardından Türkiye'ye geçiş yapan İran uyruklu yabancıların sayısı net olarak bilinmemekle birlikte, İçduygu'ya göre (2002: 360) yaklaşık olarak 1 milyon İranlının Türkiye'ye göç ettiği tahmin edilmektedir. Türkiye'ye geçiş yapan bu İran vatandaşları arasından Türkiye'de kalmaya devam edenlerin sayısı ise 100 bin ile 200 bin arasındadır. 1951 yılında Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye Türkiye 1961 yılında taraf olurken coğrafi bir çekince koymuştur. Buna göre Türkiye, "Sözleşmeyi tasdik eden bir devlet isterse bunu yalnız Avrupa'ya isterse bütün dünyaya teşmil edebilir. Bu hususun tasdik sırasında bir beyanatla tasrih edilmesi gerekmektedir. Nitekim delegemiz, imza esnasında memleketimiz bakımından Sözleşmenin tatbik sahasını Avrupa'ya inhisar bir beyanda bulunmuştur" maddesini sözleşmeye ekleyerek mülteci statüsü tanıma hususunda coğrafi bir sınırlama uygulamıştır (TBMM Dışişleri Komisyonu, 1961). Türkiye bu çekinceye göre, sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin vatandaşlarına mülteci statüsü vereceğini kabul etmiştir. Yani buna göre Türkiye, özellikle doğu

sınırlarından gelen ya da gelecek yabancılara mülteci statüsü vermeyi uygun görmemiştir. Burada sözleşmeye koyulan coğrafi çekince sebebiyle İran'dan göç eden yabancılara Türkiye tarafından mülteci statüsü verilmemiştir. Türkiye tarafından mülteci statüsü alamayan İranlıların önemli bir kısmı Türkiye'yi yalnızca transit ülke olarak kullanmış, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada başta olmak üzere Batılı ülkelere geçiş yapmışlardır (İçduygu, 2000). Bu süreçte İran'dan Türkiye'ye geçiş yaparak sığınma talep eden kişilerin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) mülteci statüsü için başvuru yapmalarına ve başvurularının olumlu olması durumunda üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilmiştir (Yönlü, 2018: 211). Bir anlamda gelen bu kişilere mülteci statüsü verilmese de belli bir süre sığınma hakkı tanınmıştır. Türkiye, bir taraftan İran'dan gelen bu kişilerin geçici olarak vizesiz kalmalarına müsaade ederken diğer taraftan üçüncü ülkelere geçiş yapmalarını teşvik eden bir politika izlemiştir.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Göç Hareketleri	45,412	66,006	1,266,083	69,511	95,824	87,876

Tablo 1: 1979-1984 Arası İran'dan Göç Eden Kişilerin Yıllara Göre Sayısı
(World Bank, 2022)

1979'da İran'da gerçekleşen devrime halkın çok farklı kesimleri katılım göstermiştir. Şah'ın baskıcı yönetimi karşısında ülkedeki milliyetçiler, Marksistler ve dindarlar birlikte hareket etmişlerdir (Başkan, 2013: 45). Fakat devam eden süreçte özellikle Humeyni'nin liderliğinde Şii politik düşüncesini merkeze alan dinî yapı daha ön plana çıkmış ve yönetimde söz sahibi olmuştur. Humeyni'nin yönetiminde İran'ın bölgesel ve uluslararası politikaları önemli bir değişiklik göstermiştir. Şah rejiminin ABD başta olmak üzere Batı ile izlediği yakın ilişkilerin tam tersine yeni rejim ABD ve Batı karşıtı bir tutum izlemiştir. İran'daki yeni rejimin ABD karşıtı tutumu bölgedeki dengeleri de etkilemiştir. İran, ABD ile yakın ilişki içerisinde olan başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerine karşıt bir pozisyon almış ve devrimi ihraç etme politikaları izlemiştir (Başkan, 2013: 45).

İran, hem ABD ile yakın ilişki içerisindeki ülkelere olan karşıtlığı hem de devrimi besleyen Şii politik düşüncesinin etkisiyle bölgedeki ülkelerle gergin bir tutum içerisine girmiştir. Şii düşüncesine göre On ikinci İmam'ın ortadan kaybolmasının ardından Gaybet dönemi başlamış ve bu dönemde imamet ve velayetin kimde olacağı sorusu ortaya çıkmıştır (Taflıoğlu, 2013: 97). Bu noktada Humeyni, İmamlar'ın olmadığı bu dönemde yetkinin adil fakihler tarafından kullanılabilceği yönünde bir düşünce geliştirerek, Velayet-i Fakih anlayışını devrim anayasasının temelini

koymuştur (Taflıoğlu, 2013: 102). Ayrıca Humeyni bu anlayışı dinin asli meselelerinden görerek, velayet ile hükümetin ayrılmaz olduğunu varsaymıştır. Bu düşünceler, Şii aktivizmini ve devrimi ihraç politikalarını besleyen bir arka plan ortaya koymuştur. İran'da devrim sonrası yaşanan bu dönüşüm bölgedeki siyasi ve toplumsal dengeleri etkilemiştir. Önemli bir Şii nüfusa sahip Irak'ta Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, İran'ın bölge ülkeleri için tehdit unsuru olduğu düşüncesiyle İran ile yapılan Cezayir Antlaşması'nı iptal ederek sınırdaki Şattul Arap bölgesine saldırı düzenlemiştir (Akçay, 2013: 111-112). 22 Eylül 1980 tarihinde Irak tarafının İran topraklarına yönelik saldırısı ile başlayan savaş tam sekiz yıl sürmüştür. Sekiz yıl süren savaşta iki tarafta birbirine karşı önemli bir üstünlük kuramamış fakat savaş hem Irak hem de İran ekonomisine ciddi bir zarar vermiştir (Dağdeviren, 2016: 52). Ekonomiye verdiği zararın dışında 8 yıl aralıksız süren savaş sebebiyle bölgede ciddi bir siyasi istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Savaşın son yıllarında İran'ın, bölgedeki Kürt yöneticilerinin desteğini de alarak Halepçe ve Hurmaş şehirlerini ele geçirmesinin ardından Irak ordusu Halepçe'yi geri alabilmek için kimyasal silah kullanmış ve bu saldırılarda yaklaşık 5 bin insan hayatını kaybetmiştir (Yönlü, 2018: 212-213). Savaşın son yıllarında gerçekleşen bu olaylar nedeniyle Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye yönelik önemli bir göç hareketi meydana gelmiştir. Türkiye, kitlesel olarak sığınan bu kişilere barınma, sağlık ve beslenme olanakları sunmuştur. Irak hükümetinin göç eden kişilere çıkardığı affın ardından Türkiye'ye sığınan bu kişilerin çoğunluğu Irak'a geri dönmüştür (Yıldız, 2018: 58-59). Irak-İran savaşının hem bu ülkelerdeki hem de bölgedeki ekonomik, siyasi ve toplumsal yapıyı olumsuz etkilemesi göç hareketlerini tetiklemiştir. 1979 yılında İran'da gerçekleşen devrim ve 1980-1988 yıllarındaki Irak-İran Savaşı, Türkiye'ye yönelik göç hareketleri üzerinde önemli bir etki doğurmuştur.

İran'dan gelen göç hareketlerinin altında farklı siyasi, toplumsal ve ekonomik gerekçeler bulunmaktadır. Akçapar'a göre İranlıların ülkelerinden göç etme kararı almalarının altında yatan bazı sebepler şunlardır: rejimin politik olarak karşısında yer almak, eski rejimi desteklemek, etnik ve dinî açıdan azınlık olmak ve insan haklarına saygılı olmamak (2006: 222). İran'daki etnik ve dinî meseleler temelde daha eskiye dayanmaktadır. Şah döneminden itibaren güvenlik gerekçesiyle İran'daki etnik ve dinî yapılarla ilgili herhangi bir resmi sayım yapılmamıştır. İran'ın etnik nüfusunun Farslar, Türkler, Kürtler, Lorlar, Araplar, Beluçlar, Gilekler ve Mazenderanlılardan oluştuğu bilinse de İran'da devlet tarafından herhangi bir istatistik paylaşılmadığı için konuya dair analiz yapmak kolay değildir. İran, devlet politikası gereği dinler arasında Tanrı birliğini savunan Bahailik inancına mensup olanları ve İranlılar arasında din değiştirerek Hristiyanlığa geçen kişileri resmî olarak tanımamaktadır (Akçapar, 2006). Özellikle din değiştirme konusu, ülkeden Batı'ya göç etmek isteyen İranlılar için yaygın bir araç olarak kullanılmaktadır (Akçapar, 2006). Resmî anlamda tanınmayan bu

grupların İran'dan göç etme eğilimi daha fazladır. Bu anlamda Türkiye, Batı'daki ülkelere göç etmek isteyen İranlılar için transit bir geçiş noktası olabilmektedir.

Şah döneminde İran'da, sanayi yatırımlarına ve tarım politikalarına gereken önemin verilmemesi nedeniyle, gelir dağılımında sınıflar ve bölgeler arasında eşitsizlikler ortaya çıkmış ve petrolden elde edilen gelirlere bağlı bir ekonomik sistem oluşmuştur (Seçkin, 2013: 64). İran'da Şah dönemindeki ekonomi politikalarının meydana getirdiği yoksul ve işsiz sınıfın yanı sıra toplum içindeki gelir adaletsizliğinin çoğalması devrime giden temel nedenlerden olmuştur. 1979'da gerçekleşen devrimden sonra ise, kapitalist ekonomik sistem, Batı merkezli tüketim anlayışı ve popülist politikalar yeni rejim tarafından eleştirilmiştir (Yönlü, 2018). Devrimin ardından Şah rejimine yakın kişilerin mallarına el konulmuş, serbest piyasa ekonomisi yerine devleti merkeze alan ekonomi politikaları izlenmiş, dış ticaret devletin tekeline alınmış, sigorta piyasası, sanayi, bankalar ve tarımsal alanlar millileştirilmiştir. Ancak özellikle devrimden sonra maruz kaldığı ambargolar ve yaptırımlar nedeniyle yüksek enflasyon, dövizdeki dalgalanmalar ve imalat sektöründeki maliyet artışı gibi kronik sorunlarla karşılaşan İran ekonomisi potansiyelinden uzak bir gelişim göstermiştir (Ticaret Bakanlığı, 2020).

İran ekonomisi, 1979 Devrimi'nin ardından ABD'nin öncülük ettiği uluslararası boyutta uygulanan yaptırımlardan ciddi şekilde etkilenmiştir. ABD öncülüğündeki bu yaptırımların ve ambargoların temelinde İran'ın izlediği nükleer program gerekçe gösterilmiştir (U.S. Department of State, 2023). Bu ambargolar ilk olarak, İranlı öğrencilerin ABD Büyükelçiliği'ni işgali ve büyükelçilik içerisindeki personellerin rehin alınması olayıyla uygulanmıştır. Büyükelçiliğinin işgal edilmesine karşılık olarak ABD tarafından İran'a karşı ihracat yasağı konulmuş ve İran'ın ABD bankalarında bulunan 12 milyar dolarlık mevduatı dondurulmuştur (Özbey, 2019: 101). 1987 yılında Ronald Reagan tarafından, İran'ın Basra Körfezi'ndeki politikaları gerekçe gösterilerek İran ürünlerine karşı ambargo uygulama kararı alınmıştır. 1995 yılında ABD tarafından, elinde kitle imha silahı bulundurduğu ve bölgedeki terörizme destek olduğu gerekçesiyle İran'ın petrol sektörüne yaptırım uygulanmaya başlanmıştır. 1997 senesinde, ABD tarafından kendi vatandaşlarına İran ile her türlü ticari ve yatırım ilişkilerine sınırlandırma koyulmuştur. 2006 yılında, ABD tarafından İran'ın uyguladığı nükleer program gerekçe gösterilerek 2002 yılında başlatılan yaptırımların genişletilmesi konusu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) gündemine getirilmiştir. İran, nükleer programını tıbbi amaçla ve elektrik gücü üretmek gibi barışçıl amaçlarla uyguladığını savunsa da ABD öncülüğünde BM tarafından İran'a karşı yaptırım kararı alınmıştır (Ambargo Sonrası İran Ekonomik ve Ticari Etki Analizi, 2016: 34). 2010 yılında, İran'a karşı uygulanan bu yaptırımların hem kapsamı genişletilmiş hem de yaptırım uygulayan ülkelerin sayısı artmıştır. İran'a karşı Kanada,

Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, İsrail, Güney Kore, İsviçre, Japonya ve Avustralya da bazı yaptırım kararları almıştır. İran ekonomisini neredeyse durma noktasına getiren yaptırımlardan en önemlisi, altın karşılığı ticaret yapmanın yasaklanması olmuştur. İran dünyadaki ekonomik sistemden neredeyse tamamen dışlanmış ve yabancı yatırımlar büyük oranda ülkeden çekilmiştir (Özbey, 2019: 101-102). Yaptırımların ülke ekonomisini durma noktasına getirmesi sebebiyle İran, P5+1 ülkeleriyle (ABD, Çin, Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya) 2013 yılında nükleer programı üzerine müzakerelere başlamıştır. 14 Temmuz 2015 tarihinde “Kapsamlı Ortak Eylem Planı” imzalanmış ve İran’ın nükleer faaliyetlerini sınırlandırmasına karşılık yaptırımların sekiz ile on yıllık bir süre içerisinde kaldırılmasına karar verilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018). Ancak ABD’de Donald Trump’ın Başkan seçilmesinin ardından İran ile ilişkiler yeniden gerilmeye başlamıştır. Bunun sonucunda, 2008 yılında ABD tarafından Kapsamlı Ortak Eylem Planı anlaşmasından tek taraflı olarak çekilme ve İran’a yönelik daha ağır yaptırımlar uygulama kararı alınmıştır (Özbey, 2019: 102).

Yaklaşık olarak 35 yıldır devam eden ambargolar ve yaptırımlar İran ekonomisinin her zaman kırılğan bir yapıda olmasına sebebiyet vermiş ve ekonomik istikrarın oluşmasına engel olmuştur. Bu sebeple ülkede işsizlik ve enflasyon problemi kronikleşmiş ve kişi başına düşen gelir miktarı çok düşük seviyelerde kalmıştır. 1979 yılında gerçekleşen devrimden sonra özellikle ambargoların ve yaptırımların arttığı dönemlerde İran ekonomisinin kötüleşen durumu, ülkedeki göç eğilimini artıran önemli bir faktör olmuştur. İran’dan oluşan bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. 1979 yılında yeni rejimin ilanının hemen ardından İranlıların çoğunluğu siyasi ve sosyal sebeplerle göç ederken, ilerleyen süreçte ekonomik nedenler daha ağırlık kazanmıştır (Akçapar, 2006: 822). Diğer taraftan yalnızca ekonomik koşulları kötü olan İranlılar değil, nitelikli ve eğitimli İranlılar da farklı iş olanakları çerçevesinde ülkeden ayrılabilirler (Demir, 2020: 2).

Türkiye, İran dışında farklı ülkelere de göçler almaktadır ve Türkiye’nin göç konusunda tercih edilmesinin altında her ülke için farklı itici ya da çekici nedenler bulunabilmektedir. Bu minvalde, İran uyruklu yabancılar tarafından Türkiye’nin tercih edilmesinde bazı faktörlerin daha etkili olduğu söylenebilir. Akçapar’a göre, İranlı göçmenlerin göç konusunda Türkiye’yi tercih etmelerinin sebepleri arasında doksan günlük vize muafiyeti, coğrafi olarak yakınlık, BMMYK ofisinin olması ve dinî bağlantıların bulunması sayılmıştır (2006, 832). Bunun yanı sıra, İranlı göçmenlerin göç etme kararında etkili olan diğer unsurlar arasında sosyal ve kültürel olarak daha özgür bir yaşantı, hayat standartlarının yükseltilmesi, eğitim imkânlarından yararlanmak ve iş fırsatları oluşturmak bulunmaktadır (Demir, 2020: 2). Türkiye’nin bu açılardan İranlılar tarafından daha uygun bir yer olarak görülmesi göç konusundaki çekici özelliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı tarafından 19 Eylül 2018 tarihinde Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin Resmî Gazete'de yayımlanmasının ardından Türk vatandaşlığı kazanma şartlarında bazı değişiklikler yapılmıştır (Resmî Gazete, 19 Eylül 2018). Yapılan bu değişiklikte birlikte 2018 yılından 2022 yılına kadar vatandaşlık kazanmak için gerekli olan en az 2 milyon dolar tutarındaki sabit sermaye yatırım miktarı şartı 500 bin dolara, en az 1 milyon dolar değerindeki taşınmaz satın alma şartı ise 250 bin dolara indirilmiştir. Türk vatandaşlığı kazanmanın genel koşullarında yapılan bu değişikliklerin ardından 2020 yılı itibariyle Türk vatandaşlığı elde eden ülke vatandaşları arasında 1.690 kişiyle İranlılar birinci sırada yer almıştır (Sputnik Türkiye, 2020).

İranlılar vatandaşlık kazanmak için yaptıkları yatırımların dışında Türkiye'yi gayrimenkul satın alma konusunda da tercih etmektedir. Türkiye'de yabancılara yönelik konut satışı istatistiklerine bakıldığında, 2018 ile 2022 yılları arasında 34.543 İranlının Türkiye'den konut satın aldığı görülmektedir (TÜİK, t.y.). Uzun yıllardır uygulanan ambargolar, bozulan ekonomik sistem ve kötüleşen hayat koşulları İranlıları yatırım için daha güvenilir buldukları ülkelere yönlendirmiştir ve bu konuda da İranlılar için tercih edilen yerlerden birisi Türkiye olmuştur (Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2019). İran ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durum, Türkiye'ye yönelik göçlerde en önemli itici faktörlerden birisidir.

	2018	2019	2020	2021	2022
Satın Alınan Konut Sayıları	3.652	5.423	7.189	10.056	8.223
Uyruklar Sıralaması	2.	2.	1.	1.	2.

Tablo 2: 2018-2022 yılları Arasında Türkiye'den Konut Satın Alan İranlıların Sayıları ve Uyruklara Göre Konut Satışı Sıralaması (TÜİK, t.y.)

GİB tarafından yayınlanan istatistiklere göre (Göç İdaresi Başkanlığı, İkamet İzni), ikamet izni ile ülkemizde bulunan ilk 10 uyruk arasında 81.753 kişi ile İran uyruklu yabancılar dördüncü sıradadır. Öğrenci ikamet izinlerine bakıldığında, 21.044 kişi ile İran uyruklu yabancılar birinci sırada yer almaktadır. Bu durum İran uyruklu yabancılardan özellikle eğitim amacıyla Türkiye'yi tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince nedeniyle mülteci

statüsü vermemesine rağmen yıllara göre Türkiye'ye uluslararası koruma başvurusu yapan ilk 3 uyruk arasında İran uyruklu yabancılar da bulunmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, Uluslararası Koruma).

3. 2. İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde İran'dan Türkiye'ye Göçler

Türkiye'ye yönelik İran'dan gelen göç hareketleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sebepler göz önünde bulundurularak itici (-), çekici (+) ve nötr (0) faktörler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu faktörler, Tablo 3'te özet olarak verilmiştir.

	Siyasi Nedenler	Ekonomik Nedenler	Sosyal ve Kültürel Nedenler
İtici Faktörler (-)	<ul style="list-style-type: none"> *1979 İran Devrimi *1980-1988 Irak ve İran Savaşı *Eski rejimin destekçisi olmak *Rejim muhalifi olmak *Şii politik düşüncesi 	<ul style="list-style-type: none"> *35 yıldır uygulanan yaptırımlar ve ambargolar *Kişi başına düşen gelirin düşük olması *Dövizdeki dalgalanmalar *Enflasyon ve işsizliğin kronik hale gelmesi *İmalat sanayindeki maliyet artışları 	<ul style="list-style-type: none"> *Dinî ve etnik azınlık olmak *Bahailiğin ve din değiştirip Hristiyan olanların resmî olarak tanınmaması
Çekici Faktörler (+)	<ul style="list-style-type: none"> *Üç aylık vize muafiyeti hakkı tanınması *Türk vatandaşlığı elde etmek *Coğrafi yakınlık 	<ul style="list-style-type: none"> *Yatırım yapma olanakları *Vasıflı ve nitelikli işgücü için uygun iş ortamı 	<ul style="list-style-type: none"> *Batı ülkelerine gitmek için BMMYK gibi çeşitli bağlantıların bulunması *Eğitim imkânlarının gelişmiş olması *Sosyal ve kültürel olarak daha özgür bir yaşantı
Nötr Faktörler (0)	<ul style="list-style-type: none"> *Türkiye'deki siyasi iktidarların ideolojisi 		<ul style="list-style-type: none"> *Türkiye'nin etnik ve dinî yapısı

Tablo 3: İran'dan Türkiye'ye Göçleri Etkileyen Faktörler

Türkiye'ye yönelik İran uyruklu yabancıların göçünün altında yatan itici, çekici ve nötr faktörler Tablo 3'te değerlendirilmiştir. Tablodaki itici siyasi faktörler arasında; 1979 yılında gerçekleşen devrimin ardından yeni bir rejimin kurulması, eski rejimin destekçisi olmak, Irak ile İran arasında 1980-1988 yıllarında gerçekleşen sekiz yıllık savaş, yeni rejimin Şii politik düşüncesi merkezli politikaları ve bölgedeki Şii aktivizmi sayılmaktadır. İtici ekonomik faktörler arasında; ülkedeki enflasyon ve işsizlik meselesinin kronik bir sorun haline gelmesi, uzun yıllar boyunca uygulanan yaptırımlar ve ambargolar, dövizdeki dalgalanmalar, kişi başına düşen gelirin düşük olması ve imalat sanayisindeki maliyetlerin zamanla artması gibi sebepler sayılmaktadır. İtici sosyal ve kültürel faktörler arasında; etnik ve dinî açıdan azınlık olmak, Bahailiğin ve din değiştiren Hristiyanların devlet tarafından resmi olarak tanınmaması sayılmaktadır. Tablodaki çekici siyasi faktörler; Türkiye tarafından İran vatandaşlarına tanınan üç aylık vize muafiyeti hakkı, Türkiye vatandaşlığı elde edebilmek ve coğrafi yakınlık olarak sıralanmıştır. Çekici ekonomik faktörler; Türkiye'de iş bulma olanaklarının gelişmiş olması, yatırım yapma imkânlarının olması ve nitelikli işgücü ihtiyacı olarak sıralanmıştır. Çekici sosyal ve kültürel faktörler olarak; eğitim olanaklarının gelişmiş olması, Batı ülkelerine gitmek için çeşitli bağlantıların bulunması ve sosyal/kültürel olarak daha özgür bir yaşantı sayılmıştır. Tabloda nötr siyasi faktör olarak Türkiye'deki mevcut siyasi iktidarların ideolojisi belirtilmiştir. İran'dan gelen kişiler için Türkiye'deki iktidarın hangi siyasi partide olduğunun ciddi bir etkisi yoktur. Son olarak, nötr sosyal ve kültürel faktör olarak ise, Türkiye'nin etnik ve dinî yapısı belirtilmiştir. İran'dan gelen kişilerin motivasyonlarına ve Türkiye'nin sosyal yapısına bakıldığında göç etme konusunda olumlu ya da olumsuz anlamda önemli bir etkisi olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'nin 1979 yılından 2019 yılına kadar İran'dan aldığı uluslararası göç hareketleri ele alınmıştır. Bu yıllar arasında İran'dan Türkiye'ye yönelik oluşan uluslararası göç hareketleri, İtme ve Çekme Kuramı bağlamında değerlendirilerek Türkiye'nin aldığı bu göçlerin altında yatan sebepler analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin 1979 yılından önceki dönemde aldığı göç hareketlerinin karakteristik özelliklerinden bahsedilerek Türkiye'nin aldığı göçlerin kapsamlı bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre, 1923 ile 1979 yılları arasındaki dönemde Türkiye'ye göç edenlerin genellikle Türk soylu ve/veya Türk kültürüne bağlı göçmenlerden oluştuğu ancak 1979 yılında İran'dan gelen göçmenlerle birlikte Türkiye'nin aldığı göçlerin karakterinin değiştiği ve yabancı -Türk soyundan gelmeyen ve Türk kültürüne bağlı olmayan- kişilerin Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin başladığı görülmektedir.

1979 yılından başlayarak 2019 yılına kadar gelen süreçte Türkiye'ye yönelen İran uyruklu yabancıların göç etme süreci üzerinden bazı tespitler yapılabilir. İlk olarak, İran'dan Türkiye'ye yönelik oluşan insan hareketliliği, göçün ne kadar dinamik bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. 1979 yılında bir ülkede gerçekleşen siyasi bir olay başta kaynak ülke olmak üzere farklı transit ve hedef ülkeleri de etkilemektedir. İkinci olarak göç hareketleri insan, toplum ve devlet bağlamında çok farklı aktörleri içerisine alan bir süreçtir. İran'daki devrimde yaşanan rejim değişikliği ve sonrasında ortaya çıkan insan hareketliliği bunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu göç hareketleri sadece kaynak ülke açısından değil transit ya da hedef ülkelerin devlet ve toplum yapısıyla da karşılıklı bir etkileşim oluşturmaktadır. Üçüncüsü, göç hareketlerinin oldukça kompleks bir yapısı vardır. İran'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin altında yatan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler bu kompleks yapıyı ortaya koymaktadır. Hem İran hem de Türkiye açısından bu faktörlerin her birisi kendi içerisinde çok farklı unsurları barındırmaktadır. Örneğin, göçe iten siyasi nedenler arasında İran'ın kendi içindeki rejim değişikliği, komşu bir ülkeyle gerçekleşen savaş gibi faktörler etkili olurken, çekici siyasi faktörler arasında Türkiye'nin vatandaşlık politikaları etkili olabilmektedir. Diğer taraftan, ekonomik anlamda İran'a uygulanan uluslararası ambargolar ve yaptırımlar göç konusunda itici bir neden olurken, Türkiye'deki yatırım yapma olanakları ya da vasıflı işgücüne olan ihtiyaç gibi durumlar göç kararı alma konusunda etkili olabilmektedir. Yani göç, hem göçe konu olan ülkeler (kaynak ve hedef/transit) hem de göç kararını etkileyen nedenler (siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel) açısından karmaşık bir olguya karşılık gelmektedir. Dördüncü ve son olarak, buradaki analizler çerçevesinde göç hareketlerinin altında yatan faktörler arasında özellikle siyasi gelişmelerin ve olayların göç hareketleri üzerinde daha ciddi etkileri olduğu söylenebilir. İran'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinde de görüldüğü gibi siyasi değişiklikler ya da dönüşümler insan hareketliliğini besleyen temel faktörlerden olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada yer alan tüm başlıklar tek yazara aittir.

Çıkar Çatışması

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akçapar, ř. (2006). Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey. *International Migration Review*, 40 (4), 817-853.
- Akçay, E. Y. (2013). İnan-İrak Savaşı'nın Bölgeye Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 105-121.
- Anadolu Ajansı (2018). Dünden Bugüne İnan Nükleer Anlaşması. 29 Kasım 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunden-bugune-iran-nukleer-anlasmasi/1139503> adresinden erişildi.
- Bade, K. J. (2003). *Migration in European History*. New Jersey: Blackwell Publishing.
- Başkan, B. (2013). Körfez'in İnan Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler. *Akademik Ortadoğu: Altı Aylık Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, (7) 14, 39-62.
- Berber, S. (2013). İnan'ın Ekonomi Politikası, Yaptırımların Etkisi ve İkilimleri. *Bilge Strateji*, (5) 9, 61-84.
- Berktaş, F. (2010). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. B. Örs (der.), *Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji* içinde (s. 47-114). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. ve Miller M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. B. U. Bal ve İ. Akbulut (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (17), 67-91.
- Dağdeviren, K. (2016, Aralık). Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkileri (1979-2015): Kavramsal ve Olgusal Bir Analiz. 1. *Uluslararası Göç*

ve Kültür Sempozyum Bildirileri Kitabı içinde (s. 45-61). Amasya: Amasya Üniversitesi ve Kibatek Vakfı.

Danış, D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*, 184-185, 216-224.

Demir, Y. (2020). İran'dan Göç Nedenleri. *Diplomatic Observer*, 1 (143), 1-5.

Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 175-204.

Görçün, Ö. F. (2008). *1979 İran İslam Devrimi Sonrası Türkiye İran İlişkileri*. İstanbul: Beta.

Günay, E. Atılgan D. ve Serin E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 37-60.

Göç İdaresi Başkanlığı (2023). İkamet İzinleri, İstatistikler. 29 Kasım 2023 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> adresinden erişildi.

Göç İdaresi Başkanlığı (2023). Uluslararası Koruma, İstatistikler. 29 Kasım 2023 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> adresinden erişildi.

İçduygu, A. (2000). The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey. *International Social Science Journal*, 52 (165), 357-367.

İçduygu A. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. Göç Araştırmaları Merkezi. İstanbul: Koç Üniversitesi.

İnan, E. C. (2016). Türkiye'de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33.

Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3 (1), 47-57.

Oral, B. ve Çetinkaya F. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. *Türkiye Klinikleri J. Public Health-Special Topics*, 3 (1), 1-8.

Özbey, H. (2019). İran'a Yönelik Yaptırımlar: Türkiye-İran Enerji İlişisine Etkisi. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 98-124.

Resmi Gazete (2006). İskân Kanunu. 26301.

Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2019). İnan Orta Sınıfının Türkiye'ye Gocu Hızla Devam Ediyor. 30 Kasım 2023 tarihinde <https://sahipkiran.org/2019/12/19/irandan-turkiyeye-goc/> adresinden erişildi.

Sputnik Türkiye (2020). Üç yılda 7.312 Yabancı Türkiye Vatandaşı Oldu. 29 Kasım 2023 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20201122/3-yilda-7-bin-312-yabanci-turkiye-vatandasi-oldu-1043269162.html> adresinden erişildi.

Tafloğlu, S. (2013). İnan İslam Cumhuriyeti'nde Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı "Velayet-i Fakih". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 68 (3), 95-112.

TBMM Dışışleri Komisyonu (1961). *1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışışleri Komisyon Raporu*. Ankara: Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi.

Ticaret Bakanlığı (2020). İnan Ülke Profili; Ekonomik Yapı. 29 Kasım 2023 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/genel-bilgiler> adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu (t.y.). Konut Satış İstatistikleri, Uyruklara Göre Konut Satışı. 30 Kasım 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=konut> adresinden erişildi.

Türkiye İhracatçılar Meclisi ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu (2016). *Ambargo Sonrası İnan Ekonomik ve Ticari Etki Analizi*. İstanbul: TİM.

U.S. Department of State (2023). Iran Sanctions. 30 Kasım 2023 tarihinde <https://www.state.gov/iran-sanctions/> adresinden erişildi.

World Bank (2022). Net migration - Iran, Islamic Rep. 1 Aralık 2023 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM?locations=IR> adresinden erişildi.

Van Mol, C and de Valk, H.A.G. (2016). *Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective*. New York: Springer.

Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye Uluslararası Gocu ve Türkiye'nin Gocu Politikası*. Ankara: Kırmızı Çatı.

Yönlü, K. (2018). *Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Gocu Dinamiği: Gocu Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.